

מכתלי בית הדין

תשובות אקטואליות
בענייני חושן משפט

גיליון רכ"ג, תשפ"ד

משולחנו של הגאון
רבי מנחם מנדל
פומרנץ שליט"א
ריש מתיבתא 'עוז והדר'

מלמד שהחליט לפרוש ובית החינוך עלול להיסגר

כי מאחר והדברים לא נאמרו בשפה חדה וברורה, הוא לא חש די ברור עם העניין. הוא אמנם מודע לשליחות החשובה, אבל היא גדולה עליו וקשה עבורו, על כן ברגע שהייתה לו הצעה סבירה שמבססת את מעמדו כ"מלמד דרדקי" בחיידר יציב ומסודר, הוא לא מעוניין להמשיך בתלמוד תורה הקודם. גם לגבי החוזה, טען ר' זכריה, אין מדובר בחוזה של מורים במוסדות חינוך, אלא בחוזה רגיל של מעסיק ועובד, ומצוין שם שיש בידי המעסיק לפטר את העובד בהתראה של חודש מראש, וכך גם העובד יכול להודיע על עזיבה חודש מראש. יש לציין כי חוזה זה היה שונה מחוזה העסקה רגיל של מלמד או מורה שאין לו אפשרות לחזור בו באמצע השנה. ברגשות מעורבים, פנו שניהם לבית ההוראה, ר' שלמה ושאלתו בפיו: אם יוכל לעכב מר' זכריה מלעשות את הצעד. תוך כדי שהוא מכביר במילים על שליחות-קודש מופלאה שיש כאן בהצלת הילדים. בכל חיידר אחר, הרי יכולים להסתדר עם מלמדים אחרים. ואילו כאן, אם לא ר' זכריה, הילדים הללו לא ילמדו תורה. האם יש בדברים אלו כדי למנוע ממנו לפרוש מהם.

עיקרי הנושא בהלכה

ב'מכתלי בית הדין' חלק ראשון (סימנים מב-מג) נידון בהרחבה עניינו וגדרו של 'מלמד'. הכלל הברור לגבי פועל, שבדיני תורתנו הקדושה לא ניתן לשעבד אדם מישראל לחוזה עבודה שאינו יכול לחזור בו ממנו. דין זה נדרש מהפסוק (ויקרא כה נה) "כי לי בני ישראל עבדים", ודרשו 'ולא עבדים לעבדים', מכאן פסק בשולחן ערוך (סימן שלג סעיף ג) שפועל רשאי לחזור בו אפילו באמצע היום. אמנם כל זה הוא דוקא באופן שאין כאן דבר האבד, כי באופן שמדובר בדבר האבד, דהיינו שהדבר יתקלקל אם הפועל לא יסיים את המלאכה ולא ניתן להביא פועל אחר במחיר שסיכם עם הפועל, אין הפועל רשאי לחזור בו (שם סעיף ה), ובמידה והוא לא משלים את המלאכה יכול המעסיק לשכור

הוא לא עבר שימוע וכמובן שגם לא פוטר. יתירה מזו, בעל המוסד הבהיר לו מספר פעמים "מקומך אתנו", מילים בעלי משמעות אך נעדרי בהירות.

ביום מהימים, כחודשיים לפני תום שנת הלימודים, מספר ר' זכריה, "קיבלתי קריאה לבוא לכנס הורים". לדבריו, הובהר לו, כי ההורים המעטים שמוכנים להמשיך ולשלוח את הילדים לחיידר, להתחזק ולחזק את משפחתם, מעוניינים כי הוא יהיה זה שימשיך ללמד את ילדיהם, ולשם כך הם רוצים לפגוש בו. בפועל, התרשם ר' זכריה, כי הכנס עצמו, היה מעין כנס רישום, היינו ניסיון נוסף לשכנע את ההורים להותיר את הילדים בתלמוד תורה. סופו של דבר, הוא חש שוב בחוסר יציבות ואי וודאות.

כחלוף חודש ימים, ור' זכריה קיבל הצעה למשרת מלמד בתלמוד תורה גדול בירושלים, במקום בו יש צוות פעיל ותוסס עם הצעות נדיבות, הוא בחר לפרוש ולקבל על עצמו את המשרה החדשה. משכך, מיהר להודיע לר' שלמה הנושא בעול התלמוד תורה שביישוב, כי אין בכוונתו להמשיך בשנה הבאה, לא רק בשל חוסר הוודאות לגבי ההמשך, אלא גם בשל הקשיים הרגשיים לנוכח תחלופת הצוות והמצב הבינאישי הכללי וכל מה שעבר עליהם.

ר' שלמה ששמע את הדברים נחרד מהבשורה. לדבריו, ההורים התנו את הסכמתם לשלוח את ילדיהם לתלמוד תורה רק אם ר' זכריה יהיה המלמד והדמות החינוכית, ובמידה ולא יופיע ללמד בשנה הבאה, הרי שלאחר כל הקשיים שעברו יחדיו, ולאחר השכנועים הרבים, לא קיימת אפשרות שההורים יתנו אימון בדמות חדשה, כך שמשמעות ההחלטה היא סגירת המוסד. אין לזה פירוש אחר. הוא הוסיף וטען בפניו, "הרי ידוע לך שבשונה מאחרים לא הגשתי לך מכתב פיטורין, וכי יש חוזה בינינו לגבי ההמשך, ומתוך דבריי היה ניתן להבין שיש כאן התחייבות לכל השנה, גם במצב בו לא נצליח למלא כתר". ר' זכריה, הגיב לעומתו,

אחד היישובים בגוש קם לו מוסד חינוכי חרדי לתפארת. המוסד שהוקם בתרומה של יהודי יקר בעל לב חם, ר' שלמה, עומד מזה כחמש שנים, והוא משמש תחליף טהור לחינוך הממלכתי, שמן זית זך, לעסוק בדברי תורה בלבד. ילדים חניניים, שהוריהם הבינו והשכילו לבחור בחיי נצח על פני עולם חולף, והסכימו במסירות של ממש לשלוח את ילדיהם לאותו תלמוד-תורה שהוקם בדמים מרובים - תרתי משמע, ביזע רב ולשם שמים.

התלמוד-תורה לכשעצמו, מפאת המקום והזמן, לא הכיל יותר מארבע כתות לימודים, שבכל כיתה כעשרה ילדים בלבד, כל כיתה לשכבת גיל של שנתיים, אך למרות הכמות הנמוכה של התלמידים, היה זה בבחינת מעט המחזיק את המרובה. הם זכו לעסוק בתורה במשך כל שעות היום ולקבל חינוך למידות טובות ויראת שמים.

במהלך השנים, ידע המוסד עליות ומורדות. הקושי לשכנע את המשפחות לשלוח את הילדים לתלמוד תורה, כמו גם ההתמודדות של אנשי הצוות בינם לבין עצמם ובינם לבין ההנהלה, גרמו לכך שתחושה של שחיקה הייתה מנת חלקם של חלק ניכר מאנשי הצוות. אי היציבות לגבי המשך עבודתם שם אף היא תרמה לתחושות הקשות ואי שביעות הרצון. השנה האחרונה סומנה אצל הצוות כשנת הכרעה. במהלכה הם שמעו מהנהלה דברים שהיו נראים להם סותרים באשר להמשך התקיימות המוסד, מה שגרם לכל אחד לחפש את עצמו ואת המקום הבא בו יוכל להביא את פרנסתו אנשי ביתו, כמצות ההשתדלות אשר עליו להביא טרף ה' ליראיו.

ר' זכריה, מלמד מובחר מתוך קבוצת המחנכים, איש מסביר פנים ודוגמת מופת לצעירי הצאן, אף הוא חש את חוסר היציבות ומחשבתו שונות התרוצצו בראשו באשר לעתידו. אולם בשונה משאר הצוות שכשלה חודשים לפני סוף השנה המדוברת קיבלו מכתבי שימוע, ולאחר מכן גם מכתב פיטורין,

פועל אחר על חשבון הכסף שסיכם עמו או להטעות אותו על שכר גבוה יותר כדי שישלים בעצמו את הפעולה.

הבאנו שם גם את דברי הרמ"א שגם מלמד שחוזר בו באמצע היום נחשב הדבר לדבר האבד ואפשר לעכב בעדו. אלא שבמלמד יש זווית נוספת לסיפור, והיא שברגע שהפעילות היא קודש לעבודת ה', כמו ללמד את צעירי הצאן, שחז"ל קוראים עליהם את הפסוק (דניאל יב ג) 'ומצדיקים הרבים ככוכבים לעולם ועד' (ב"ב ח:), שוב אין הוא עבד לעבדים, אלא מלכתחילה הוא מעבדי ה', וממילא גם המניעה ממנו מלחזור בו אינה הופכת אותו לעבד לעבדים, ומשכך אין הוא בגדר 'פועל' רגיל. אך האם בשל כך לעולם לא יוכל לחזור בו? והאם ההתקשרות הממונית מולו גם היא קשורה להיותו עבד ה'? הרי וודאי שכל פועל, גם פועל שעוסק בעבודת קודש, יש לו את האפשרות לחזור, אלא שצריך לברר מה הם הכללים שנאמרו במלמד.

א. מלמד שרוצה לסיים באמצע התקופה

הש"ך (סימן שלג ס"ק כו) הסביר את דברי הרמ"א לגבי מלמד שחוזר בו באמצע היום שזה נחשב לדבר האבד ואפשר לעכב בעדו, משום שכל רגע שבו הילד הולך בטל, הולך לבלי שוב, ונמצא שהפסיד אותו. מוסיף הש"ך שלא בכל זמן נחשב ביטול המלמד כדבר האבד, וכגון כשהולך בזמן ההפסקות שבהן התינוקות רגילים ללכת בטלים, או כשהולך באופן שיוכל האב למצוא מלמד אחר בזמן מועט והתינוק יכול לקרות באותו הזמן בתורה ונביאים וכתובים בלא מלמד, או כשאפשר לתת באותו זמן לתינוק הפסקה לבריאותו, או זמן קצר כזה שהאב אינו רגיל לדחוק את עצמו כדי לשכור מלמד לזמן מועט כזה, כל אלו אינם נחשבים לדבר האבד ויכול המלמד לחזור בו אף מזמנים אלו.

אמנם, דברים אלו אינם דוקא בלימוד תורה, אלא בכל אופן שבו יש הפסד בגלל מלמד שפורש באמצע היום, בהעדר ממלא מקום ראוי עזיבתו את תפקידו היא 'פסידא דלא הדר' ודבר האבד. עם זאת, בדרך כלל ברוב תלמודי התורה ניתן למצוא ממלא מקום, וממילא אין הדבר נחשב דבר האבד.

והנה הרמ"א מוסיף וכותב (סימן שלג סעיף ב) כי מלמד שהשכיר עצמו לשתים שנים והתחיל שנה ראשונה, נחשב הדבר התחלת מלאכה גם לשנה שניה, כך שכל דיני פועל חלים גם על השנה השנייה, ובכלל זה הסייג לגבי דבר האבד.

במקרה שלפנינו, החוזה לא התייחס ל'שתי שנים', וגם היה יכול לפטרו במהלך הזמן בהודעה של חודש מראש, כפי שסוכם ביניהם, לכן לא ניתן לומר שתחילת המלאכה של השנה הקודמת נחשבת גם כתחילת מלאכה של השנה הבאה. אלא שמאחר והחוזה עדיין עומד וקיים, ויש בו דין רציפות, הרי שכל עוד שלא חזרו מהם מהחוזה, ברור שהמלאכה נמשכת. כך שעלינו לבדוק את העניין בהתאם לדברים שדברו ביניהם במהלך תקופה זו,

עד להודעתו של המלמד חודש מראש, בה הצהיר על רצונו לעזוב.

ב. האם במלמד שייכת טענת 'ולא עבדים לעבדים'?

אמנם, כפי שהבאנו בתשובות שם, מצינו בשולחן ערוך (סימן רצ סעיף כג) לגבי אפוטרופוס הממונה בשכר לעסוק בצרכי היתומים, שמשעהחזיק בנכסי היתומים או התחיל להתעסק בצרכיהם, אינו יכול לחזור בו ממלאכה זו.

והקשה בקצות החושן שם (סק"ה) במה שונה דינו של אפוטרופוס מדינם של שאר פועלים שקבעה בהם ההלכה שאין אפשרות לשעבד אדם מישראל ללא אפשרות חזרה ושלכן כל פועל יכול לחזור בו בחצי היום? וביאר ה'קצות' כי הבסיס לסעיף הנסיגה מן ההסכם אצל כל פועל מבוסס על הכתוב 'כי לי בני ישראל עבדים' שממנו דרשו חז"ל שנאמרה בו זכות לכל איש ישראל שלא להשתעבד בעבדות שאין הימנה חזרה לאיש אחר - 'ולא עבדים לעבדים'. לפיכך ניתן לומר

שכיוון שאפוטרופוס העוסק וטורח בענייני הכספים של היתומים עוסק הוא בדבר מצוה, נמצא שהדבר המחייבו להתמיד בעבודתו ולא לסגת ממנה היא מחויבותו לקיום המצוה ולא עצם העסקתו אצל היתומים. והגם שלכתחילה אין כופים אדם להכניס עצמו במצוה זו, אחרי שכבר הכניס עצמו להיות אפוטרופוס, כופים עליו

לסיימה ואינו יכול לפרוש ממנה. אם כן נמצא שגם אם לא יורשה האפוטרופוס להשתמש בסעיף הנסיגה, לא יהיה בכך 'עבד לעבדים', והמצוה הכופה אותו להמשיך ולעבוד אצל היתומים בניגוד לרצונו עושה אותו רק לעבד ה', תואר זה תואם לחלוטין עם הכתוב 'כי לי בני ישראל עבדים' ולא נשלל בדרשת 'ולא עבדים לעבדים', ולכן פסק השולחן ערוך שאינו יכול לחזור בו משום כפייה על המצווה. האם בשל כך יצטרך האפוטרופוס לשרת את היתומים כל ימי חייו? ברור שלא. אין זאת אלא מפני שהתפקיד שלו קצוב בסופו של דבר לזמן מסוים. גם אם נרצה להקיש את הדבר לגבי מלמד, הרי לא יתכן שמי שפתח את עיסוקו בתחילת החיים במקצוע מלמדות, יהיה מצב בו יוכלו לאלצו לעשות זאת לכל אורך ימי שנות חייו. מאידך, אנהנו רואים כגון שקיימת אפשרות של כפייה על המצווה. ועלינו לברר האם אפשר להשתמש בשוט הכפייה גם במקרה דנן.

איברא, שלגבי מלמד, מצאנו את תשובתו של בעל 'חות יאיר' (סימן קמ), כפי שהבאנו שם (מכתלי בית הדין חלק א' סימן מג) שביאר את דברי ההגהות מרדכי לגבי מלמד תינוקות שאינו רשאי להשכיר את עצמו לתקופה שעולה על שלוש שנים, שמהם עולה

שלמרות שמלמד תינוקות מקיים מצוה בכל זאת נפסק לגביו שהתחייבותו לשלוש שנים מכניסה אותו לכלל 'עבד'. וכתב על כך החות יאיר שמאחר שמבואר במסכת נדרים (לז.) שאסור למלמד תינוקות לקחת שכר על עמלו בלימוד התורה, שנאמר (דברים ד יד) 'ואותי צוה ה' בעת ההיא ללמד אתכם חוקים ומשפטים', ודרשו מכך (נדרים לז.) 'מה אני בחינם אף אתם בחינם', וכל מה שנהוג שמלמדי תינוקות נוטלים שכר הוא בשכר 'פיסוק טעמים' (-קריאה) שמלמדם. נמצא שהעבודה שעליה נוטלים שכר אינה מלאכת ה' אלא מלאכת הדיוט של פיסוק הטעמים ולכן דינם ככל פועל.

אמנם הקצות החושן (סימן שלג סק"ז) תמה על כך שחלילה לומר שפיסוק טעמים אינו מצות השם ועבודתו, כראיה הוא מציג את שיטת רב בגמרא שאסר נטילת שכר גם על פיסוק טעמים, וטעמו של רבי יוחנן שכמותו נפסק להלכה שמותר לקחת על כך שכר הוא שדייעת פיסוק הטעמים אינה מעכבת מן התורה אלא מדרבנן ועל כך לא

זאת ועוד, שאף כל החיוב בדבר האבד לדעת הגהות אשר"י, משום שכיון שבשעה שנשכר היה ברור שהוא דבר האבד התחייב שלא יעזוב מלאכתו, ואילו כאן בשעה שנשכר להיות מלמד בחיידר לא היה ידוע לשום אחד מהם, שכל המוסד יהיה תלוי בו בעתיד, והוא מעולם לא התחייב כאן כבדין דבר האבד

נאמר הדין ש'מה אני בחינם אף אתם בחינם'. מוכרח איפוא כי אע"פ שמדובר במלאכת קודש זה כלפי עצם המלמדות, מכל מקום את עבודת הקודש הזו יכול הוא לקיים גם במסגרות אחרות או בהתנדבות בביתו, ועל כן ההתקשרות אינה חלק ממלאכת הקודש, ולגבי ההתקשרות אין הוא שונה מכל פועל אחר שחוזר בו.

כיצד עולים הדברים בקנה אחד עם מה שכתב הקצות גופא לגבי אפוטרופוס שניתן לחייבו לעבוד עבור היתומים משום המצווה שבדבר, על כך כתבנו (מכתלי בית הדין שם) כי נראה שבסתם יתום המצב מוגדר כחיוב גמור של מצוות חסד אחר שאין כאן גואל ומושיע, ולכן גם בעצם ההתקשרות לעשות את המצווה עם יתומים אלו יש עבדות ה', ואינו יכול לחזור בטענה שהוא יעשה מצווה אחרת, ולכן המתחיל במצווה זו אינו רשאי להפטר הימנה, אבל סתם קהל יכול למצוא לעצמו חזן ותלמוד תורה יכול למצוא מלמד אחד. נכון הוא שמדובר במלמד מומחה, אבל עדיין אין זה בגדר של צורך גמור של מצווה שניתן לכופ עליו.

האם כאן במקרה שלפנינו, שבו כל הצדדים מודים, שאם המלמד לא ימשיך בתלמוד תורה של הקירוב והחיזוק, הרי שהמוסד

יחדל מלהתקיים, כאן כשכבר ברור בהחלט שהוא צורך מצוה גדול, האם יהיה דינו שונה מפועל עד כדי שיהיה ניתן לחייבו להמשיך במשרתו, לכל הפחות לגבי השנה הקרובה עליה יש ויכוח ביניהם במשמעות הסיכום (שבזה אולי יש לדמותו לאפוטרופוס שסוכם עמו על התקופה עד שיגדלו היתומים). ואם כי לפי פשוטו, יתכן לומר שאכן לחזור בו בחצי היום לא יוכל, כי דינו כדבר האבד גמור, אך היכן שמענו שיוכלו לעכב בעדו גם שנה נוספת שלא לפרוש ולהתקדם במקום אחר כחפץ נפשו?

ג. דבר האבד גם לולא הפועל

והנה לגבי 'דבר האבד', מצינו נידון אם גם באופן שמעיקרו הוא דבר האבד, דהיינו שבכל מצב לא היה ניתן למצוא פועלים אחרים כי אם אותם בלבד, ואם לא הם היה הדבר בא לידי הפסד בכל מקרה, אם גם אז יש עליהם חיוב שלא לחזור בהם מחמת דבר האבד.

אמנם, דברים אלו אינם דוקא בלימוד תורה, אלא בכל אופן שבו יש הפסד בגלל מלמד שפורש באמצע היום, בהעדר ממלא מקום ראוי עזיבתו את תפקידו היא 'פסידא דלא הדר' ודבר האבד. עם זאת, בדרך כלל ברוב תלמודי התורה ניתן למצוא ממלא מקום, וממילא אין הדבר נחשב דבר האבד

הבית יוסף (סימן שלג) מביא כי בשיטת תלמידי הרשב"א כתוב בשם הרמב"ן שבדבר האבד חייבים הפועלים אפילו אם לא היה בעל הבית מוצא פועלים אחרים בתחילה, משום שאין אדם רואה ממונו אבד ושותק, ומסתמא היה טורח הרבה ומוצא פועלים אחרים בתשלום נוסף. אולם בשולחן ערוך (שם סעיף ה) פסק כשיטת הנמוקי יוסף (מו: ד"ה בדבר שאינו אבד) בשם הרשב"א שדוקא כשהיה מוצא פועלים אחרים לשכור בשעה שנשתכרו אלו ועכשיו אינו מוצא, אז יש לחייבם בדבר האבד, אבל אם גם מלכתחילה לא היה מוצא אחרים אין לחייבם. הש"ך (שם סק"ח) כתב שאינו יודע מדוע השמיט המחבר את שיטת הרמב"ן, בפרט שגם בהגהות אשר"י כתב שיש לחייבם בדבר האבד בכל מצב. [מסתמת דברי הש"ך נראה כי אפילו באופן שבוודאי יהיה נזק הפועלים חייבים, מאחר והם נשכרו לדבר האבד. ולא כמו שמדויק בלשון תלמיד הרשב"א שטעמו משום שבכל זאת יתכן והיה מוצא פועלים אחרים ביותר תשלום]. אמנם בתשובת 'ושב הכהן' (סימן יג, הביאו בפתי תשובה סימן שלג סק"א) כתב שרוב הפוסקים חלוקים על דעת תלמידי הרשב"א,

ולהלכה כאשר הדבר הוא אבוד מעיקרו או בלבד שאין אפשרות לשכור על הפועל או להטעותו במחיר, אלא אפילו יכול הפועל לחזור בו לכתחילה. וכן דעת המחנה אפרים (שכירות פעלים סימן ו).

[ויש לעיין בדברי רבי עקיבא איגר על השולחן ערוך (שם סעיף ב) שהביא את שיטות הראשונים אם החיוב של בעה"ב לפועל באופן שהפסיד מלאכה אחרת הוא מצד דינא דגרמי, או שהוא בגלל דבר האבד, וכתב כי בשולחן ערוך נקט שחיובו הוא מדין דבר האבד, והביא שבהגהות אשר"י ביאר מה שאין הפועלים חייבים לשלם את כל הנזק וכדין המזיק בגרמי, משום שכל חיובם רק משום דבר האבד. וכתב שהש"ך (סק"ח) פסק כדבריו. וכתב כי לפי זה נראה כי גם לגבי הפועלים גם אם לא היו מוצאים עבודה אחרת, מכל מקום באשר הוא שם הרי זה דבר האבד. וקשה על דבריו כי לפי זה הרי היינו אמורים לחייב בכל מצב של דבר האבד. אולם הרי השולחן ערוך עצמו מחלק לגבי בעל הבית בין אם היה יכול למצוא פועלים או שלא היה יכול למצוא.

ויש ליישב כי כוונת רעק"א להקשות לפי מה שפסק שם הש"ך לחוש לדעת הגהות אשר"י שחייב בדבר האבד אפילו כאשר לא היה יכול להשיג פועלים אחרים, ועל זה כתב שאם כן גם בבעה"ב החוזר בו משכירות הפועלים צריך להיות חייב בדבר האבד אפילו כשלא הייתה לפועלים אפשרות למלאכה אחרת, ודלא כסתמת הפוסקים והש"ך כהשו"ע שחייב רק באופן שהייתה לפועלים מלאכה אחרת. אמנם יתכן ליישב קושייתו על הש"ך ולומר, כי הטעם שחייב באשר"י גם במקום שבלאו הכי היה נפסד, כי פועלים הנשכרים לדבר האבד, מבינים את האחריות של הפסד כל הסחורה, ומתחייבים שלא לעזוב עבודתם. משא"כ פועלים שבלאו הכי אין להם עבודה אחרת, לא שייך בהם הסברא שבעה"ב מתחייב שלא לעזובם כדי שלא יפסיד את שכר היום, כי אין זה הפסד כל כך אלא רק מניעת רווח שממילא לא היה להם]. יסוד הדברים נוגע לכל מקום שהמלאכה מעיקרה יש לה גדר של דבר האבד, היינו שאפילו אילו לא היה שוכר את הפועלים גם היה במצב של הפסד. על פי זה גם במקרה כמו זה שלפנינו, אם יבוא מנהל המוסד לפנינו ויטען שבמידה והמלמד

ר' זכריה לא יקבל על עצמו את המשרה, ההורים לא יסכימו לשלוח את בניהם, ולא קיימת אפשרות כלל של מלמד נוסף, היה מקום לדון אם כתוצאה מכך נוכל לטעון שכל עיקרו של 'דבר האבד' במקרה דנן לא נגרם בכלל מחמתו, אלא הוא דבר האבד מצד עצמו ומעיקרו של עניין, ובשל כך לפי שיטת המחבר בכהאי גוונא לא נאמר דין של "שוכר עליהם או מטען", שהרי בלאו הכי לא היה יכול למצוא מישורו אחר, אם כן אין לו טענת דבר האבד כלפי אותו מלמד, אבל לשיטת הש"ך לחוש לדעת הרשב"א והגהות אשר"י גם זה דבר האבד.

ברם, דבר זה ראוי להיבחן באבן הבוחן, כי דבר רחוק וזר לומר שכל המוסד תלוי ועומד על איש אחד. אין ספק שבמאמץ וביתר טרחה היה מחפש וגם מוצא אדם שיהיה מקובל על כל ההורים.

זאת ועוד, שאף כל החיוב בדבר האבד לדעת הגהות אשר"י, משום שכיון שבשעה שנשכר היה ברור שהוא דבר האבד התחייב שלא יעזוב מלאכתו, ואילו כאן בשעה שנשכר להיות מלמד בחיידר לא היה ידוע לשום אחד מהם, שכל המוסד יהיה תלוי בו בעתיד, והוא מעולם לא התחייב כאן כבדין דבר האבד.

ולפיכך, מסתבר שאין לתלות בו חיוב מצד 'דבר האבד', וככל שהיה חוזר בו בחצי היום, דהיינו באמצע הזמן שנשכר, לא היו חלים בו הדינים המחייבים כמו בדבר האבד.

ד. האם ניתן לכפות את הפועל בדבר האבד?

לגבי 'דבר האבד', בגמרא הובא רק הדין שיכול בעל הבית לשכור על חשבונם של הפועלים או להטעותם שיתן להם מחיר גבוה יותר, אך בשולחן ערוך (סעיף ה) כתוב שהפועלים אינם יכולים כלל לחזור בהם. יש שסבורים (שער אפרים סימן קלח ד"ה ויש רוצים) שאפשר גם לכפות את הפועל בבית דין שיבואו להשלים את המלאכה. וכתב החזון איש (ב"ק סימן כג סק"ט) כי לדעת המהר"ם בתשובה, כל ששכרו לדבר האבד הרי זה כמפרש שקונה גופו של פועל, ובית דין כופין אותו בשוטים לעבוד. ואילו בשבט הלוי (ח"ד סימן רכא) כתב שיש מקום לכפות את הפועל מדין כופין על המצוות לחייבו להציל אבידת חברו, ומדין 'לא תעמוד על דם רעך' שנלמד מזה בגמרא חיוב הצלת ממון חברו. אמנם פוסקים אחרים הסכימו שלא ניתן לכפות את הפועל בגופו, אלא רק כאמור לשכור על חשבונם או להטעותו. כך גם נראה מדברי הש"ך (סקט"ו וסקל"ד). וכן העלה בשו"ת שער אפרים (שם), ומכל מקום פשוט הדבר שאסור לו לחזור בו ולגרומם הפסד לבעל הבית.

המשך הדין והיוצא להלכה נביא בע"ה ובס"ד בשבוע הבא

